

הכנסת מרכז המחקר והמידע

ירושלים, ט' בתשרי תשע"ג
25 באוקטובר 2012

נתונים על החינוך הממלכתי-דתי

החינוך הממלכתי-דתי הוא אחד מזרמי החינוך העברי במדינת ישראל. לפי סעיף 1 לחוק חינוך ממלכתי, התשי"ג–1953, החינוך הממלכתי-דתי הוא חינוך ממלכתי, "שמוסדותיו הם דתיים לפי אורח-חייהם, תוכנית-לימודיהם, מוריהם ומפקחיהם ובהם מחנכים לחיי תורה ומצוות על-פי המסורת הדתית וברוח הציונות הדתית". החינוך הממלכתי-דתי נתון לפיקוח מלא של משרד החינוך וכפוף לנוהלי המשרד ולהוראותיו, אך ניתנת לו עצמאות מרבית בכל הקשור לעניינים חינוכיים-אידיאולוגיים.¹ מינהל החינוך הדתי במשרד החינוך הוא הגורם האחראי במשרד למתן שירות לתלמידים ולהורים המעוניינים בחינוך זה. תקנות חינוך ממלכתי (סדרי הפיקוח), התשי"ג–1956, קובעות כי את ההדרכה והפיקוח הפדגוגי על מוסדות החינוך הממלכתי-דתי בכל הנוגע לאופיים הדתי יקיים מנהל מינהל החינוך הדתי. בכל אחד משמונת מחוזות המשרד יש נציג של המינהל, והוא מפקח על החינוך הממלכתי-דתי במחוז.²

לבקשת חה"כ אורי אורבך, יוצגו במסמך להלן נתונים על החינוך הממלכתי-דתי: מסלולי לימוד של תלמידי תיכון ממלכתי-דתי, שיעורי נשירה בחינוך הממלכתי-דתי, זכאות לבגרות של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי ומסלולי המשך של בוגרים ובגרות של החינוך הממלכתי-דתי.

1. התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי

בשנת הלימודים תשע"ג לומדים ב-740 בתי-ספר ממלכתיים-דתיים 213,752 תלמידים, ובהם 125,367 תלמידי חינוך יסודי, 39,718 תלמידי חטיבות-הביניים ו-48,667 תלמידי בחטיבות העליונות.³ על-פי נתוני משרד החינוך, למרות הגידול במספרם של תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בשנים האחרונות, נמשכת המגמה של צמצום חלקם בכלל התלמידים בחינוך העברי. פירוט הנתונים בטבלה להלן:⁴

¹ יעקב כץ, "הישיבות התיכוניות והאולפנות לבנות במערכת החינוך העל-יסודי", בתוך: **יובל למערכת החינוך בישראל**, משרד החינוך והתרבות, 1999.

² מבקר המדינה, **דוח ביקורת שנתי 62 לשנת 2011**, מאי 2012.

³ הנתונים הופקו באמצעות אתר האינטרנט של משרד החינוך, **במבט רחב**, וכוללים תלמידי חינוך רגיל וחינוך מיוחד.

⁴ עיבוד של נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **שנתון סטטיסטי לישראל 2012**, **לוח 8.9 ולוח 8.20**.

טבלה 1: תלמידים (באלפים) בחינוך הממלכתי-דתי ושיעורם בכלל התלמידים בחינוך העברי, תש"ל-תשע"ב

2011/12	2010/11	2009/10	2004/05	1999/00	1989/90	1979/80	1969/70		
670.6	653.0	637.5	565.6	549.6	461.8	424.2	375.5	תלמידים בחינוך עברי	חינוך יסודי
123.4	121.5	119.2	106.9	105.5	98.4	85.3	104.4	תלמידים בחינוך ממ"ד	
18.4%	18.6%	18.7%	18.9%	19.2%	21.3%	20.1%	27.8%	שיעור תלמידים בחינוך ממ"ד	
107.1	102.5	104.3	89.8	84.2	69.8	65.5	48.4	תלמידים בחינוך עברי	מתוכם תלמידי כיתה א'
20.6	19.7	20.2	17.5	16.6	15.5	12.4	12.5	תלמידים בחינוך ממ"ד	
19.2%	19.2%	19.4%	19.5%	19.7%	22.2%	19.0%	25.9%	שיעור תלמידים בחינוך ממ"ד	
190.3	187.2	185.3	187.8	193.9	120.6	72.8	7.9	מספר תלמידים בחינוך עברי	חטיבות-ביניים
39.6	38.4	37.4	37.0	35.9	19.4	16.7	3.0	תלמידים בחינוך ממ"ד	
20.8%	20.5%	20.2%	19.7%	18.5%	16.1%	23.0%	37.5%	שיעור תלמידים בחינוך ממ"ד	
287.3	284.6	283.5	279.8	270.9	205.1	143.8	129.4	מספר תלמידים בחינוך עברי	חטיבה עליונה
48.6	47.8	47.9	47.0	46.6	37.7	31.9	28.3	מספר תלמידים בחינוך ממ"ד	
16.9%	16.8%	16.9%	16.8%	17.2%	18.4%	22.2%	21.9%	שיעור תלמידים בחינוך ממ"ד	
1,148.2	1,124.8	1,106.3	1,033.2	1,014.3	787.5	640.8	512.9	מספר תלמידים בחינוך עברי	סה"כ
211.5	207.6	204.6	190.9	188.0	155.5	133.9	135.7	מספר תלמידים בחינוך ממ"ד	
18.4%	18.5%	18.5%	18.5%	18.5%	19.7%	20.9%	26.5%	שיעור תלמידים בחינוך ממ"ד	

1.1. תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי העל-יסודי

בחינוך הממלכתי-דתי העל-יסודי נהוגה הבחנה בין ארבעה סוגים מרכזיים של מוסדות: ישיבות תיכוניות לבנים, אולפנות לבנות, תיכוניים עיוניים ותיכוניים מקיפים. משרד החינוך איננו מבחין באופן פורמלי בין המסגרות,

והקביעה אם מסגרת מסוימת שייכת לסוג מוסד זה או אחר תלויה בהגדרה העצמית של כל מוסד. בכל המוסדות לומדים התלמידים לקראת תעודת בגרות, וההבדל המרכזי ביניהם הוא בשייכות ובאולפנות נלמדים מקצועות היהדות שעות רבות יותר ובאופן מקיף יותר מאשר בתיכונים העיוניים והמקיפים. בספר בנושא החינוך הממלכתי-דתי שפרסמה תנועת "נאמני תורה ועבודה" בספטמבר 2012 הוצגו תוצאות סקר שנערך בקרב תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בשנת 1999, ופורטו הבדלים נוספים בין סוגי המוסדות:

- בשיבות התיכוניות ובאולפנות יש דגש רב יותר בהמשך לימודים תורניים, בהישגים תורניים גבוהים או בהתנחלות בארץ-ישראל. בתיכונים העיוניים והמקיפים הדגש הוא בתחומים הנתפסים כתחומי חולין: סובלנות לזולת, הישגים גבוהים בלימודים כלליים, כיבוד רשויות החוק והמשפט והערכה להשכלה כללית;
- בקרב התלמידים בשיבות התיכוניות, באולפנות ובתיכונים העיוניים יש שיעור גבוה יותר של תלמידים ברמה חברתית-כלכלית גבוהה לעומת שיעורם בקרב התלמידים בתיכונים המקיפים.
- בתיכונים המקיפים כ-90% מן התלמידים הם ממוצא מזרחי, ואילו בשיבות התיכוניות, באולפנות ובתיכונים העיוניים כ-50% מן התלמידים הם ממוצא מזרחי.
- בשיבות התיכוניות ובאולפנות שיעור המגדירים עצמם דתיים הוא הגבוה ביותר (כ-80% מן התלמידות באולפנה וכ-70% מן התלמידים בשיבות התיכוניות), לאחר מכן נמצאים התיכונים העיוניים ולבסוף המקיפים.⁵

עד שנות ה-90 רוב תלמידי החינוך הממלכתי-דתי העל-יסודי למדו בבתי-ספר תיכוניים. אך על-פי הטענות, ב-20 השנה האחרונות יש גידול במספר השיבות התיכוניות והאולפנות ובמספר התלמידים בהן. בספר שהוזכר לעיל על החינוך הממלכתי-דתי מייחס המחבר מגמה זו להקמתן של ישיבות תיכוניות ואולפנות רבות באזורי הפריפריה, שבהם היו בעבר רק בתי-ספר תיכוניים.⁶

על-פי נתוני משרד החינוך, בשנת הלימודים תשע"ב למדו בשיבות תיכוניות ובאולפנות 56% מ-43,750 תלמידי כיתות י' עד י"ב בחינוך הממלכתי-דתי, ובהם 54% מהבנים (11,277 תלמידים בשיבות תיכוניות) ו-58% מן הבנות (13,366 תלמידות באולפנות). 9,604 בנים ו-9,503 בנות לומדים בבתי-ספר תיכוניים.⁷

2. נשירת תלמידים ומעברים בין החינוך הממלכתי-דתי וזרמי חינוך אחרים

שיעורי הנשירה של תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי דומים לשיעורי הנשירה בחינוך הממלכתי. עם זאת, שיעור התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי שנשרו מבתי-ספר שבפיקוח משרד החינוך ולומדים במסגרת חלופית, מסגרות לימוד של משרד התמי"ת או ישיבות, נמוך משיעורם בקרב תלמידי החינוך הממלכתי. השוואה בין שיעורי הנשירה בחינוך הממלכתי ובחינוך הממלכתי-דתי בשנים 2007–2010 מוצגת בטבלה להלן:⁸

⁵ אריאל פינקלשטיין, [החינוך הממלכתי-דתי: תמונת מצב, מגמות והישגים](#), תנועת נאמני תורה ועבודה, אלול התשע"ב, ספטמבר 2012.

⁶ שם.

⁷ משרד החינוך, מינהל החינוך הדתי, נתונים על תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי, מכתב, 27 בספטמבר 2012.

⁸ הנתונים על השנים 2008–2010 מתוך: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, [שיעורי הנשירה של תלמידים ממערכת החינוך](#), כתב יובל וורגן, 22 בנובמבר 2011. נתוני 2010/11 מתוך: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [שנתון סטטיסטי לישראל 2012](#), [לוח 8.34](#).

טבלה 2: נשירת תלמידים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי, תשס"ז-תש"ע

נשרו ואינם לומדים במסגרת לימודים חלופית		נשרו מבתי-ספר שבפיקוח משרד החינוך ולומדים במסגרת לימודים חלופית		נשרו מבתי-ספר שבפיקוח משרד החינוך		התחילו ללמוד בבתי-ספר שבפיקוח משרד החינוך	
שיעור	מספר	(שיעור מן הנושרים)	מספר	שיעור	מספר		
ממלכתי							
1.5%	4,974	(28.3%)	1,961	2.1%	6,935	331,472	2007/08
1.4%	4,490	(28.1%)	1,758	1.9%	6,248	329,906	2008/09
1.4%	4,599	(30.2%)	1,989	2.0%	6,588	331,806	2009/10
1.4%	4,651	(27.3%)	1,727	1.9%	6,400	332,022	2010/11
ממלכתי-דתי							
1.9%	1,714	(20.3)	436	2.3%	2,150	92,636	2007/08
1.3%	1,248	(22.5%)	363	1.7%	1,611	92,569	2008/09
1.5%	1,420	(23.4%)	433	2.0%	1,853	93,211	2009/10
1.4%	1,363	(21.1%)	364	1.8%	1,727	94,336	2010/11

על-פי נתוני משרד החינוך, עד שנת הלימודים תשע"ב נשרו מבתי-הספר שבפיקוח משרד החינוך 2,104 תלמידי החינוך הממלכתי-דתי בגילאי חינוך חובה. 44% מן הנושרים לומדים במסגרות בפיקוח משרד ממשלתי אחר – משרד התמי"ת, משרד הרווחה או משרד הדתות. 1,117 תלמידי החינוך הממלכתי-דתי נשרו ואינם לומדים במסגרת חלופית – 429 בנות ו-748 בנים.⁹

2.1. מעברים בין החינוך הממלכתי-דתי וזרמי חינוך אחרים

עיון בנתונים שהוצגו לעיל על מספר התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי מלמד שיש הבדלים בין שלבי החינוך השונים לעניין שיעורי התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי לעומת כלל תלמידי החינוך העברי, וככלל, שיעור התלמידים הלומדים בחינוך הממלכתי-דתי גבוה משיעורם בחינוך העל-יסודי. אחת ההשערות שאפשר לשער לנוכח נתונים אלו היא שתלמידים מן החינוך הממלכתי-דתי עוברים במהלך לימודיהם לזרמי חינוך אחרים.

בשנת 2006 בחנו את הסוגיה נחום בלס ויגאל דוכן, במסגרת פרסום של מרכז טאוב שכותרתו "תנועת תלמידים אופקית במערכת החינוך". במחקר נותחו ברמת הפרט מקומות הלימודים של תלמידי כיתות א'–ו' בשנת לימודים מסוימת ובשנה שקדמה לה בשנים 1996–2003, ושל תלמידי כיתות א'–ח' בשנים 2004 ו-2005. על-פי ממצאי המחקר, בחינוך היסודי כל המעברים בין קבוצות מגזרים מסתכם בכ-10,000 תלמידים בשנה, ולנוכח מספרם הכולל של התלמידים בשכבות גיל אלה, העומד על כ-700,000 ילדים, מדובר בשיעור זניח של מעברים. היקף התופעה לא השתנה במשך העשור שבו בוצע המחקר. עם זאת, בכל הנוגע לחינוך הממלכתי-דתי נמצא במחקר כי מספר גדול יותר של תלמידים עברו מן החינוך הממלכתי-דתי למוסדות חינוך השייכים למגזרים אחרים, בעיקר החינוך הממלכתי, לעומת מספר התלמידים שהשתלבו בחינוך הממלכתי-דתי. תופעה זו ניכרת במיוחד במעבר בין בית-הספר היסודי לבית-הספר העל-יסודי. על-פי הממצאים, בכיתות א'–ו' עברו בכל שנה בממוצע כ-1,700

⁹ משרד החינוך, מינהל החינוך הדתי, נתונים על תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי, מכתב, 27 בספטמבר 2012.

תלמידים מן החינוך הממלכתי-דתי אל החינוך הממלכתי, וכ-1,300 תלמידים עברו מן החינוך הממלכתי לחינוך הממלכתי-דתי – כלומר, גריעה של כ-400 תלמידים בשנה מן החינוך הממלכתי-דתי. כמו כן, בכל שנה עזבו בממוצע כ-160 תלמידים את החינוך הממלכתי-דתי ועברו למוסדות החינוך העצמאי – כ-30 תלמידים לרשת מעיין החינוך התורני וכ-30 תלמידים למוסדות הפטור. בכיתות ז' ו-ח' נמצא כי כ-5,000 תלמידים עברו מן החינוך הממלכתי-דתי לחינוך הממלכתי, וכ-1,900 תלמידים עברו מן החינוך הממלכתי לחינוך הממלכתי-דתי – כלומר גריעה של כ-3,200 תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי, שהגיעו אל החינוך הממלכתי. כ-12% מתלמידי החינוך הממלכתי-דתי שסיימו כיתה ו' עברו לחינוך הממלכתי, אך פחות מ-1% מתלמידי החינוך הממלכתי עברו לחינוך הממלכתי-דתי. לא נמצאו ממצאים דומים אשר למעבר לחינוך החרדי, ובכל שכבת גיל מספר התלמידים שעברו אל החינוך הממלכתי-דתי מן החינוך החרדי היה גדול יותר ממספר התלמידים שנטשו את החינוך הממלכתי-דתי ועבר לרשתות החרדיות.¹⁰

דוח מבקר המדינה האחרון שפורסם במאי 2012 עסק אף הוא בנושא זה. לפי דוח המבקר, זה כמה שנים פועל המינהל לחינוך דתי במשרד החינוך על-פי הנחת העבודה שתלמידים מהחינוך הממלכתי-דתי עובדים לחינוך המוכר שאינו רשמי (חרדי). הנחה זו מעצבת את דפוסי הפעולה של המינהל בנושאים שונים, ועם זאת, היא אינה מגובה בנתונים מבוססים. באמצע שנת 2010 הוקמה במינהל החינוך הדתי ועדה ארצית לנושא זה, והוטל עליה להכין תוכנית להבטחת הישגותם של תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי במוסדות חינוך אלו במשך כל שנות לימודיהם. הוועדה ריכזה נתונים שעלו משאלונים שנשלחו לגנות בגני-ילדים בפקוח משרד החינוך ולמנהלי בתי-ספר. על-פי סיכום הנתונים שהציגה הוועדה, היתה ירידה במספר התלמידים במוסדות החינוך הממלכתי-דתי במעבר מגן החובה לבית-הספר היסודי ובמעבר ממנו לבית-הספר העל-יסודי. כ-84% מתלמידי כיתות ו' בשנת הלימודים התשי"ע המשיכו ללמוד בבתי-ספר ממלכתיים-דתיים בשנת הלימודים תשע"א; כ-12% מהם עברו ללמוד במוסדות ממלכתיים וכ-2% מהם עברו ללמוד במוסדות אחרים (לרבות מוסדות חינוך מוכר שאינו רשמי – חרדי). מבקר המדינה ציין בדוח כי שיעורי ההיענות של בתי-הספר לשאלונים היו נמוכים ולכן **לא ניתן להסיק מהנתונים שריכוזה הוועדה מסקנות לגבי כלל האוכלוסייה.**

בתשובת משרד החינוך למבקר בעניין זה נמסר בספטמבר 2011 כי המינהל לחינוך דתי עוסק באיתור, במיפוי ובניתוח של נתוני המשרד כדי לבנות מאגר נתונים מהימן בנושא. מבקר המדינה העיר למשרד החינוך כי "בחינה מקצועית בנוגע למעבר תלמידים למוסדות חינוך אחרים תוכל להיעשות לאחר בניית מסד נתונים מלא ומהימן בדבר כל התלמידים שעזבו בשנים האחרונות את מוסדות החינוך הממלכתי-דתי. מסקנותיה של בחינה זו נחוצות הן לצורך בחינת פעילותם של מוסדות החינוך הממלכתי-דתי, הנכללים בחינוך הממלכתי במדינת ישראל, והן לצורך בחינת הנחת העבודה של מינהל החינוך הממלכתי-דתי בשנים האחרונות, שלפיה מסתמנת מגמה של מעבר משמעותי של תלמידים למוסדות חינוך מוכש"ר".¹¹

בספטמבר 2012 מסר מינהל החינוך הדתי למרכז המחקר והמידע של הכנסת כי אין לו מידע על מעבר תלמידים מהחינוך הממלכתי-דתי לזרמי חינוך אחרים.¹²

3. זכאות לבגרות

שיעור הזכאים לבגרות והניגשים לבגרות בפקוח הממלכתי-דתי גבוה במקצת משיעור זה בחינוך הממלכתי-העברי בכלל. בשנים תשס"ו–תש"ע היתה עלייה בשיעור הזכאות בחינוך הממלכתי-דתי, לאחר שפל בשנת הלימודים

¹⁰ נחום בלס, יגאל דוכן, תנועת תלמידים אופקית במערכת החינוך – מעברים בין המגזרים השונים, מרכז "טאוב" לחקר המדיניות החברתית בישראל, ירושלים, אב תשס"ו, יולי 2006.

¹¹ מבקר המדינה, דוח ביקורת שנתי 62 לשנת 2011, מאי 2012.

¹² משרד החינוך, מינהל החינוך הדתי, נתונים על תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי, מכתב, 27 בספטמבר 2012.

תשס"ה. בשנת הלימודים תשע"א קטן במקצת שיעור הזכאות לבגרות בחינוך הממלכתי-דתי, ואילו בחינוך הממלכתי המשיך שיעור הזכאות לבגרות לעלות, אך אין להסיק מנתוני שנה אחת כי מדובר בשינוי מגמה. פירוט הנתונים בטבלה להלן¹³:

טבלה 3: ניגשים לבגרות וזכאים לבגרות בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי, תש"ס-תשע"א

שנה	ניגשים לבגרות מתוך הלומדים בי"ב		זכאים לבגרות מתוך הלומדים בי"ב	
	פיקוח ממלכתי-דתי	פיקוח ממלכתי	פיקוח ממלכתי-דתי	פיקוח ממלכתי
תש"ס	88.7%	87.7%	61.3%	57.4%
תשס"ד	92.1%	90.7%	65.1%	62.6%
תשס"ה	91.6%	91.1%	61.5%	62.3%
תשס"ו	92.5%	91.9%	62.0%	62.4%
תשס"ז	91.8%	92.2%	64.6%	62.0%
תשס"ח	92.5%	91.9%	64.0%	62.1%
תשס"ט	92.6%	92.1%	66.6%	64.3%
תש"ע	94.1%	93.3%	69.4%	66.3%
תשע"א	93.4%	93.1%	68.5%	68.4%

בדומה למצב בחינוך הממלכתי, בחינוך הממלכתי-דתי שיעור הזכאות לבגרות של בנות גבוה במידה ניכרת משיעור הזכאות של בנים. בשנת הלימודים תשע"א היו זכאיות לתעודת בגרות 74.3% מן הבנות שלמדו בכיתה י"ב, לעומת 62% מן הבנים.¹⁴

בעקבות הירידה שחלה במספר הזכאים לבגרות בחינוך הממלכתי-דתי ובשיעורם בכלל הלומדים, הקים המינהל לחינוך דתי באמצע שנות ה-2000 ועדה בראשות פרופ' זמירה מברך, שבדקה את סוגיית הישגי בחינות הבגרות בקרב תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי. הוועדה בחנה באופן מפורט את הישגי בחינות הבגרות בשנים תשס"א-תשס"ה ומצאה, בין השאר, כי בכל סוגי בתי-הספר העל-יסודיים בחינוך הממלכתי-דתי הייתה ירידה בזכאות לבגרות בין תשס"ד לתשס"ה. הירידה הבולטת ביותר היתה בבתי-ספר תיכוניים מקיפים, ולהלן פירוט: באולפנות שיעור הזכאות היה 77.6% (ירידה של כ-6% לעומת תשס"ד), בבתי-ספר תיכוניים עיוניים – 67.8% (ירידה של 7.6%), בישיבה התיכונית – 62.9% (ירידה של 4.2%) ובתיכונים המקיפים – 42.5% (ירידה של 10.6%). בדיוני הוועדה נדונו כמה גורמים לירידה בהישגים, ובהם קיצוץ בשעות הלימוד, שפגע במיוחד באוכלוסייה החלשה שלומדת בבתי-הספר התיכוניים המקיפים, סיוע שאיננו מספיק לתלמידים מתקשים וחלשים ודפוסי ההוראה המקובלים בישיבות התיכוניות. נטען כי תוכנית ההתנתקות ויישומה באוגוסט 2005 לא היו גורם מרכזי בירידה בהישגים.¹⁵ הנתונים שהוצגו בטבלה לעיל מלמדים כי בשנים האחרונות חלה עלייה בשיעור הזכאות לבגרות בחינוך הממלכתי-דתי. עם זאת, משרד החינוך לא העביר נתונים על ההישגים האלה בחלוקה לפי סוגי בתי-ספר בחינוך העל-יסודי, שכן כאמור לטענת המשרד אין מדובר בחלוקה פורמלית בין המוסדות.

¹³ נתוני 2000-2010 מתוך: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [שנתון סטטיסטי לישראל](#), שנים שונות. נתוני שנת תשע"א מתוך: משרד החינוך, אגף הבחינות, [נתוני זכאות לבגרות במגזר היהודי לפי פיקוח תשס"ט-תשע"א](#), 23 באוקטובר 2012.

¹⁴ משרד החינוך, מינהל החינוך הדתי, נתונים על תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי, מכתב, 27 בספטמבר 2012.

¹⁵ פרופ' זמירה מברך, בית-הספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן, "ניתוח ממצאי בחינות הבגרות בחמ"ד", בתוך: [חוזר מינהל החינוך הדתי](#), אייר התשס"ח, מאי 2008.

נתונים על מספר תעודות הבגרות שעומדות בדרישות הסף של המוסדות להשכלה גבוהה¹⁶ מלמדים כי שיעור הזכאות לתעודת בגרות מסוג זה בקרב בעלי תעודות בגרות בחינוך הממלכתי-דתי נמוך משיעור זה בקרב בעלי תעודות בגרות מסיימי החינוך הממלכתי העברי.¹⁷

טבלה 4: שיעור בעלי תעודות בגרות שעומדות בדרישות הסף של האוניברסיטאות, בחינוך הממלכתי ובחינוך הממלכתי-דתי, תשס"ז-תש"ע

	2010	2008	2007	2005	2003	2001	1999	1997	
פיקוח ממלכתי	88.6%	90.1%	90.5%	89.5%	88.7%	90.2%	91.8%	91%	
פיקוח ממלכתי-דתי	83.7%	85.6%	85.6%	83.7%	80.6%	81.1%	82.2%	82.1%	

4. מסלולי המשך של בוגרים ובוגרות של החינוך הממלכתי-דתי

בשנת 2008 פרסם מינהל החינוך הדתי במשרד החינוך מהדורה אחרונה של המסמך "קווים מנחים למדיניות החינוך הממלכתי-דתי". על-פי המסמך:

החמ"ד יחנך את תלמידיו לחובת שירות פעיל בצה"ל ואת תלמידותיו לשירות לאומי התנדבותי בן שנתיים. החמ"ד יעודד את הבנים להליכה לישיבות הסדר המשלבות לימוד תורה, שירות צבאי והכשרה לתפקידי חינוך והוראה, ואת הבנות – לשירות לאומי בתחומי החינוך והסיוע בהוראה ובמסגרות המבטיחות את המשך הקיום של אורח חיים דתי.¹⁸

הניסיון לבחון לאילו מסלולים ממשיכים בפועל הבוגרים והבוגרות מעורר קושי, שכן משרד החינוך, אף שהוא ממונה על חלק ממסלולי המשך, איננו עוקב אחרי בוגריו עם סיום לימודיהם. מנגד, הגופים שאליהם פונים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי לא בהכרח מנהלים רישום של המוסדות שבהם למדו הבוגרים הפונים אליהם. יתר על כן, אפשר שבוגר החינוך הממלכתי-דתי יפנה ליותר ממסלול אחד. להלן נבחן את הנתונים הקיימים לגבי המסלולים השונים, אף שהם אינם מאפשרים ליצור תמונה אחידה ועקבית בנושא זה.

על-פי הנתונים שנאספו בהכנה למסמך זה, אפשר להעריך כי מתוך 6,681 בנים שסיימו את לימודיהם בשנת הלימודים תשע"א כשליש פנו למסלול של ישיבות הסדר או ישיבות גבוהות וכ-20% נוספים פנו למכינות קדם-צבאיות. יתר הבנים בוגרי החינוך הממלכתי-דתי התגייסו לצבא במסלול רגיל. בין 7,484 בנות, כ-20%–25% מתגייסות לצבא ויתרתן מתנדבות לשירות לאומי. חלק קטן מן הבנות בוחרות ללמוד במדרשות לפני הגיוס לצבא או ההתנדבות לשירות לאומי. להלן ייסקרו בפירוט המסלולים שבהם בוחרים הבוגרים והבוגרות של החינוך הממלכתי-דתי.

ישיבות הסדר – בישיבות ההסדר יש שילוב של לימודים בישיבה עם שירות צבאי מקוצר, בשני מסלולים: השירות במסלול הראשון, המיועד לבוגרי ישיבות תיכוניות ותיכונים דתיים, נמשך על-פי רוב ארבע שנים – שנת לימוד בישיבה, 16 חודשים של שירות פעיל בצה"ל ו-20 חודשים נוספים של לימוד בישיבה. כיום כלולות בהסדר זה 62 ישיבות; השירות במסלול השני, מסלול הישיבות הגבוהות הציוניות (הסדר מרכז), מיועד למי שמבקשים להקדיש את חייהם ללימודי תורה ולשלב בכך שירות צבאי קצר (של 6–15 חודשים). למסלול זה יכולים להצטרף תלמידי

¹⁶ תעודות בגרות שבהן 3 יחידות לפחות באנגלית ובמתמטיקה.

¹⁷ מתוך: אריאל פינקלשטיין, [החינוך הממלכתי-דתי: תמונת מצב, מגמות והישגים](#), תנועת נאמני תורה ועבודה, אלול התשע"ב, ספטמבר 2012.

¹⁸ משרד החינוך, מינהל החינוך הדתי, ["קווים מנחים למדיניות החינוך הממלכתי-דתי"](#), מהדורה מעודכנת, תשס"ח, 2008.

ישיבה קטנה, תלמידי ישיבה תיכונית ותלמידי תיכון שלמדו חמש יחידות בתלמוד. על-פי נתוני משרד החינוך בשנת 2011 למדו בישיבות הסדר כ-8,000 תלמידים, ובהם כ-2,100 תלמידים חדשים. למשרד אין פירוט של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי הלומדים בישיבות הסדר אך ההנחה היא שכל תלמידי ישיבות הסדר הרגילות ורוב תלמידי הישיבות הציוניות הגבוהות הם בוגרי החינוך הממלכתי-דתי. בטבלה שלהלן מוצגים נתונים על מספר התלמידים בישיבות הסדר בשנים 2007–2011.¹⁹

טבלה 5: תלמידים בישיבות הסדר וישיבות גבוהות ציוניות, 2007–2011

שנה	ישיבות הסדר		ישיבות גבוהות ציוניות		
	מספר תלמידים חדשים	סה"כ תלמידים	מספר תלמידים חדשים	מספר ישיבות	סה"כ תלמידים
2007	1,717	6,995	496	17	2,508
2008	1,618	7,204	488	18	2,646
2009	1,616	7,179	507	18	2,765
2010	1,881	7,640	427	19	2,745
2011	1,674	7,155	445	19	2,674

אפשרות אחרת העומדת בפני בוגרי החינוך הממלכתי-דתי היא **מכינה קדם-צבאית**. החניכים במכינה הקדם-צבאית דוחים את גיוסם בשנה אחת, ובמהלכה הם עוברים הכנה לשירות הצבאי, הכוללת פעילויות לחיזוק הזהות היהודית-ציונית, טיפוח מנהיגות ועוד. בתום שנת הלימודים במכללה הם מתגייסים לשירות צבאי מלא. כיום פועלות 36 מכינות קדם-צבאיות, ורובן מכינות תורניות. עוד פועלות מכינות קדם-צבאיות חילוניות ומעורבות לדתיים ולחילוניים. בין המכינות הקדם-צבאיות התורניות יש מכינה אחת המיועדת לבנות דתיות.²⁰

בשנת 2008 אושר בכנסת חוק המכינות הקדם-צבאיות, התשס"ח–2008, המסדיר את ההכרה במכינות. נתוני משרד החינוך מלמדים על גידול ניכר במספר הפונים למסלולים אלה בשנים האחרונות. למשרד אין נתונים על מספר בוגרי החינוך הממלכתי-דתי במכינות הקדם-צבאיות. להערכת יוחנן בן-יעקב, הממונה על מכינות קדם-צבאיות במשרד, רוב הלומדים במכינות התורניות הם בוגרי החינוך הממלכתי-דתי. נוסף על כך, כ-20%–25% מחניכי המכינות הכלליות הם בוגרי החינוך הממלכתי-דתי. מכאן ניתן להעריך כי בשנת הלימודים תשע"ב למדו במכינות הקדם-צבאיות כ-1,200 בוגרי החינוך הממלכתי-דתי – רובם המוחלט בניים.²¹

טבלה 5: תלמידים במכינות תורניות, תשס"ח–תשע"ב

תשע"ב	תשע"א	תש"ע	תשס"ט	תשס"ח	תלמידים חדשים	מכינות תורניות
1,021	945	930	856	763	תלמידי שנה שנייה	מכינות חדשות
425	373	373	341	306	תלמידי שנה שנייה	מכינות חדשות
1,022	867	700	564	451	תלמידי שנה שנייה	מכינות חדשות
63	68	57	53	52	תלמידי שנה שנייה	מכינות חדשות
2,043	1,812	1,630	1,420	1,214	תלמידי שנה שנייה	מכינות חדשות
488	441	430	394	358	תלמידי שנה שנייה	מכינות חדשות

¹⁹ נתוני משרד החינוך, בתוך: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, יישום חוק דחיית שירות לתלמיד ישיבות שתורתם אומנותם (חוק טל), כתבה אוריאנה אלמסי, 26 ביוני 2012.

²⁰ המכינות הקדם-צבאיות באתר האינטרנט של אגף כוח-אדם של צה"ל, וכן אתר האינטרנט של הממונה על המכינות הקדם צבאיות במשרד החינוך.

²¹ משרד החינוך, מינהל החינוך הדתי, נתונים על תלמידים בחינוך הממלכתי-דתי, מכתב, 27 בספטמבר 2012.

גיוס לצה"ל – עד השלמת המסמך לא נתקבלו מצה"ל נתונים על גיוס של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי. אשר לגיוס בנות, על-פי נתונים שהופיעו בעבר במסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושא שירות של נשים דתיות בצה"ל, בכל שנה מתגייסות מעט יותר מ-20% מן הבנות בוגרות החינוך הממלכתי-דתי, שהן כ-1,500 בנות. בנתונים אלה לא נכללות בוגרות החינוך הממלכתי-דתי שדחו את שירותן והתגייסו במועד מאוחר יותר בשל לימודים במדרשות או במכינות קדם-צבאיות.²² נתונים המופיעים במחקר בנושא החינוך הממלכתי-דתי שהוזכר לעיל מלמדים כי חלה ירידה הדרגתית במספר המתגייסות משנת 2005 עד שנת 2008, שבה היו כ-1,300 מתגייסות. מ-2009 ואילך שוב גדל מספרן, ובשנת 2010 התגייסו כ-1,500 מבוגרות החינוך הממלכתי-דתי.²³

שירות לאומי – רוב הבנות שאינן מתגייסות לשירות צבאי מתנדבות לשירות לאומי לאחר סיום לימודיהן בבית-הספר התיכון. השירות נמשך שנה עד שנתיים אך לא מעבר לכך, והוא אפשרי, לפי התקנות כיום, רק עד גיל 21. המתנדבים לשירות לאומי עוסקים במגוון תחומים, לרבות רווחה, בריאות, חינוך, ביטחון (לא צה"ל), איכות סביבה, קליטת עלייה, התיישבות, תרבות, תחבורה ועוד. מינהלת השירות הלאומי אזרחי שבמשרד המדע והטכנולוגיה היא הגוף הממונה כיום על השירות הלאומי אזרחי. השירות הלאומי אזרחי מוצע לשלוש קבוצות: חרדים, ערבים ושירות אזרחי כללי. המינהלת איננה אוספת נתונים על מוסדות לימוד קודמים של המשרתים שירות לאומי. על-פי הערכות, רוב המשרתים הכלולים בקבוצה האחרונה קיבלו פטור מצה"ל מטעמי דת, אולם נמנים עמה גם מי שקיבלו פטור מסיבות אחרות, ובהם כ-500 בני נוער בסיכון וכ-500 בעלי צרכים מיוחדים. על-פי נתוני המינהלת, בשנת 2012 התנדבו בשירות הלאומי כ-11,000 מתנדבים במסלול הכללי, ובהם 8,000 עד 9,000 בוגרות החינוך הממלכתי-דתי. 25% מן המתנדבים במסלול זה ממשיכים לשנת שירות שנייה.²⁴

מסלול נוסף המוצע לבוגרות החינוך הממלכתי-דתי הוא לימודים במדרשה. כיום פועלות כ-25 מדרשות תורניות לבנות ברחבי הארץ, ובהן שלוש מדרשות המאפשרות לשלב שירות צבאי עם לימודים, בדומה למסלול ההסדר לבנים. על-פי נתוני פורום המדרשות התורניות לבנות, במדרשות לומדות בתוכנית מלאה כ-1,000 בנות, לפני שירות צבאי או לאומי או אחריו, ועוד כ-2,500 נשים ונערות לומדות בתוכניות חלקיות. רוב הלומדות במדרשה הן לאחר שירות צבאי או לאומי.²⁵

כתיבה: אתי וייסבלאי, מרכז המחקר והמידע של הכנסת

אישור: יובל וורגן, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

²² מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "[שירות בנות דתיות בצה"ל: תמונת מצב ומדיניות מערכת החינוך](#)", כתיבה: אורלי אלמגור-לוטן ויובל וורגן, 8 בפברואר 2007.

²³ מתוך: אריאל פינקלשטיין, [החינוך הממלכתי-דתי: תמונת מצב, מגמות והישגים](#), תנועת נאמני תורה ועבודה, אלול התשע"ב, ספטמבר 2012

²⁴ שראל שפייר, יועץ למנכ"ל, מינהלת השירות האזרחי-לאומי, משרד המדע והטכנולוגיה, דוא"ל, 24 באוקטובר 2012.

²⁵ [פורום המדרשות התורניות לבנות](#).